

ההוא יתמא בר ארמלתא [היה ביניהם יתום בן אלמנה]. הבו ליה תורי למרעיה [נתנו לו שוורים לרעות], אזל שקלינהו וקטלינהו [הלך, לקחם ושחטם].

אמר להו לבעלי השוורים: דאית ליה תורא — נשקול חד משכא [מי שיש לו שור, יקבל עור אחד], דלית ליה תורא — נשקול תרי משכוי [ומי שאין לו שור, יקבל שני עורות].

אמרו ליה: מאי האי?

אמר להו: סוף דינא — כתחילת דינא. מה תחילת דינא, דאית ליה תורא מרעי חד יומא, דלית ליה תורי — מרעי תרי יומי,

אף סוף דינא: דאית ליה חד תורא — לשקול חד, דלית ליה תורא — לשקול תרי.

עוד תקנה היתה בסדום: דעבר במברא [מי שעובר את הנהר על ידי המעבורת] — ניתב חד זוזא [נותן לבעל המעבורת זוז אחד]. דלא עבר במברא — ניתב תרי [ומי שלא עבר במעבורת, אלא הגיע בדרך אחרת — נותן שני זוזים⁽⁹⁰⁰⁾].

דהוה ליה דרא דלבני [מי שהיה מגבל לבנים, והיתה סדורה לפניו שורה של לבנים] — אתי כל חד וחד שקיל חדא [בא כל אחד ואחד מאנשי העיר, ונטל לבנה אחת]. אמר ליה כל אחד מהם לבעל השורה: וכי מה החסרתי אותך? אנא חדא דשקלי [אני נטלתי רק לבנה אחת⁽⁹⁰¹⁾].

דהוה שרי תומי או שמכי [מי שהיה מפזר ושוטח לפניו שומין או בצלים ליבשין], אתו כל חד וחד שקיל חדא [בא כל אחד ונטל אחד], אמר ליה: אנא חדא דשקלי.

ארבע דייני היו בסדום, ואלו שמותם: שקראי, ושקרוראי, זייפי [זייפן], ומצלי דינא [מעוות דין].

דמחי ליה לאיתתא דחבריה, ומפלא ליה [מי שהכה את אשת חברו, והפילה ולדה], אמרי ליה [אומרים לו לבעל האשה]: יהבה ניהליה דניעברה ניהליך [תן למכה את אשתך, עד שתתעבר ממנו עבורך⁽⁹⁰²⁾].

דפסיק ליה לאודנא דהמרא דחבריה [מי שחתך אוזן חמורו של חברו], אמרו ליה לבעל החמור: הבה ניהליה עד דקדחא [תן לו

900. כך כתב רש"י. וכיד רמה כתב, שאם היה עובר את הנהר ברגליו, היה נותן שני זוזים. והטעם, כי על ידי כך העלה מים ברגליו מהנהר, וחסרם.

901. ואין בה שוה פרוטה כדי שאחזיר לך. יד רמה.

902. כך משמע מלשון הגמרא. אבל ביד רמה כתב, שאמרו הדיינים שיתן להם את אשתו כדי

לו בהמה משלו וצריך הוא לרעותה, נוח לו לרעות אחרות עמה, שהרי אינו בטל ממלאכתו כלום. אבל מי שאין לו כלל בהמות, ועתה יצטרך לרעות, הרי הוא בטל ממלאכתו.

ועיי' במהרש"א, שכתב, שהגם שאין לדון רשעים אלו לכף זכות, מכל מקום נראה מכל המעשים המובאים כאן, שלא רצו לגזול בגלוי, אלא שבאו לרמות את חבריות על ידי משפט שקר. ועיי"ש שכתב מה היה "ההגיון" של אנשי סדום במשפט זה, שזה שאין לו שור רועה שני ימים. וכן גבי שאר משפטיהם.

את החמור עד שיצמיח אוזן חדשה], כי אין זה ראוי שיחזיר לך את החמור כשאינו שלם.

דפדע ליה לחבריה [מי שפצע את חבריו], אמרי ליה למוכה: **הב ליה אגרא, דשקל לך דמא** [תן למכה שכר, שהרי הקיז לך דם].

דעבר במברא — **יהיב ארבעה זוזי**. ואילו דעבר במיא [מי שעבר במים, ולא השתמש במעבורת] — **יהיב תמני** [שמונה] זוזי⁽⁹⁰³⁾.

זימנא חדא אתא ההוא כובס, אילקע להתם [פעם אחת בא כובס, ונקלע לשם, למקום שעוברים את המים במעבורת]. אמרו ליה: **הב [תן] ארבע זוזי**.

אמר להו: **אנא במיא עברי** [אני עברתי במים].

אמרו ליה: **אם כן — הב תמניא, דעברת במיא**.

לא יהיב [לא נתן להם]. פדיוהו [פצעוהו].

אתא לקמיה דדיינא [בא אותו כובס לפני הדיין שבסדום], לקבול על כך שפצעוהו.

אמר ליה הדיין לכובס: **הב ליה אגרא, דשקיל לך דמא** [תן לו שכר על כך שהקיז לך דם], ועוד **תמניא זוזי** — על כך דעברת במיא.

אליעזר עבד אברהם איתרמי התם [נקרה בדרוכו לשם]. פדיוהי [פצעוהו] אנשי סדום.

אתא לקמיה דדינא.

אמר ליה הדיין לאליעזר: **הב ליה אגרא, דשקל לך דמא!**

שקל גללא [נטל אליעזר מקל⁽⁹⁰⁴⁾], ופדיוהי איהו לדיינא [ופצע הוא את הדיין].

אמר לו הדיין: **מאי האי?** מה זה שפצעתני?

אמר ליה אליעזר: **אגרא דנפק לי מנך** [השכר שמגיע לי ממך] על כך שהקזתי לך דם — **הב ניהליה להאי** [תן אותו לבעל דיני, שפצעני]. זוזי דידי — בדקיימי קיימי [והכסף שלי ישאר במקומו].

הויא להו פורייתא דהוו מגני עלה אורחין [היתה להם לאנשי סדום מיטה, שהיו מלינים עליה אורחים].

כי מאריך [כאשר היה האורח ארוך יותר מהמיטה] — **גייזי ליה** [היו חותכים אותו, כדי להתאימו לאורך המיטה].

כי [כאשר] היה האורח גוי — **מתחין ליה** [היו מותחים אותו, כדי שיתאים לאורך המיטה, עד שהיו אבריו מתפרקים]⁽⁹⁰⁵⁾.

שיעברוהו הם, ויחזירוהו לו.

903. לעיל אמרה הגמרא שהעובר במברא נותן זוז אחד, והעובר במים נותן שני זוזים.

וכתב הרש"ש, שאולי התעריף לעיל היה לבני סדום, והתעריף הכפול המוזכר כאן היה לבני מקומות אחרים. ועשו כך כדי למנוע אורחים מלבוא לשם.

ועוד יש לומר, שאכן מתחילה היה השער כפי שמוזכר לעיל, אלא שהדיינים הגביהו השער.

904. עוד לשון כתב רש"י, ש"גללא" היינו אבן.

905. כתב בדרכי יוסף [הובא בעץ יוסף]: על מאמר זה ישתומם כל בן דעת, הלא זה דרכם

אליעזר עבד אברהם אקלע להתם. אמרו ליה: קום גני אפוריא [בוא ולון על המיטה].

הבין אליעזר את כוונתם, ולכם אמר להון: נדרא נדרי מן יומא דמיתת אמא — לא גנינא אפוריא [נדר נדרתי מיום שמתה אמי, שלא אשן על מיטה].

כי הוה מתרמי להו עניא [כאשר היה נקלע עני לסדום], יהבו ליה כל חד וחד דינרא [נתנו לו כל אחד ואחד דינר], ובתיב שמיח עליה [ושם הנותן היה כתוב על המטבע], וריפתא לא הוה ממטי ליה [ופת לא היו נותנים לו, לעני], כדי שימות ברעב.

כי הוה מית [כאשר היה אותו עני מת

ברעב], אתי כל חד וחד, שקיל דידיה [בא כל אחד ואחד מבני סדום, מזהה את מטבעו על פי השם שהיה כתוב עליה, ונוטלה].

הכי אתני בינייהו [כך התנו ביניהם] אנשי סדום: כל מאן דמזמין נברא לבי הילולא [כל מי שמזמין אורח לסעודת שמחה] — לשלח גלימא [יטלו ממנו את בגדו].

פעם אחת הוי האי הילולא [היתה שם שמחה], אקלע אליעזר להתם, ולא יהבו ליה נחמא [ולא נתנו לו פת].

כי בעי למסעד [כשרצו להתחיל לסעוד], אתא אליעזר, ויתיב לסיפא דכולהו [בא אליעזר, והתישב בסוף הקרואים].

כסל למו, ודבר זה אינו ניתן לעשות אלא למשוגעים ולמטורפים!

וביאר, שאין הענין כפשוטו, אלא הענין מרמו על דרך הנהגתם. והיינו, כי בלי ספק שכל הרעות שעשו אנשי סדום זה עם זה, לא עשו לעשירים, שהרי הם ודאי מצאה ידם להלחם בהם, ועוד דחיישין לגומלין. אך כל עמל ואון היה לדכא דלת העם תחת רגליהם.

ולשם כך היו ביניהם אנשים ממונים לפקח על עסקי ציבור על פי יושר המעוקל להם, והם הנקראים בזמנינו "שמאים", להיות משערים באומד דעתם את צרכיו של כל בעל הבית לכסות ולמזונות ולכל חיותן, לפי מספר אנשי ביתו. וכן לשער פרנסתו ומחיותו, כמה הוא משתכר, וכמה ריוח מגיע לו מכל עסקיו, וכפי אותו אומד יתן כל איש ואיש מס וסכום לקהל. ונקדים מה שאמרו חז"ל גבי מעשה קרח [להלן]: "ואת כל היקום", זה ממונו של אדם, שמעמידו על רגליו.

ובזה נבוא אל ביאור מאמרינו. "הוי להו פורייא", הוא כינוי לאותו פינקס, שבו נרשמה

השומא, כמה הרויח כל אחד מבעלי הבתים וכו'. שהיות ועל ידי משאו ומתנו של אדם — ממונו פרה ורבה, נקרא אותו פינקס פוריא. שכן אמרו באגדה: פוריא — שפרין ורביץ עליה. ואמר "דהוה מגני עלה אורחין", ששרי מסים רשמו המכס מכל אחד אשר נשא ונתן, כדי לידע הריוח, ולהכביד עליו משא המס, או להקל ממנו [ונקראו "אורחין" כי דרכם של הסוחרים לשוט הנה והנה בארץ, ושבתם הבית מעט].

וזאת עשו להם: "כי הוה אריך גיזי ליה", מי שהיו עסקיו ארוכים מאוד, שהיה עשיר גדול, וריוח ממונו המאריך רגליו ארוך ורב, היו מקצרים את רגליו, דהיינו, שהיו ממעטים באומד דעתם את גודל עשרו, והגיגו בעצתם ובמליצתם בעדו. ונמצא שעשאוהו מארוך לקצר.

ולהיפך: "כי הוה גוץ מתחי ליה". אם היה הנישום משארי העם, שפרנסתו מועטת, שרגליו קצרות, אזי אדרבה, היו מאריכים רגליו, שאמרו שיש לו הרבה יותר ריוח מכדי צרכו, ונמצא שעשאוהו מקצר לארוך. עיי"ש. ועיי" בבן הוידע מה שביאר בזה.

אתא זיבורי [באו הדבורים] — ואכלוה.

והיינו דכתיב: "ויאמר ה' זעקת סדם ועמרה כי רבה", ואמר רב יהודה אמר רב: על עיסקי ריבה [נערה]. שלשון "כי רבה" משמע — על עסקי ריבה (906).

שנינו במשנתנו: מרגלים אין להם חלק לעולם הבא.

שנאמר: "וימתו האנשים מוצאי דבת הארץ רעה במגפה". "וימתו" — בעולם הזה. "במגפה" — לעולם הבא (907).

שנינו במשנתנו: עדת קרח אין להם חלק לעולם הבא.

שנאמר: "ותכס עליהם הארץ ויאבדו מתוך הקהל". "ותכס עליהם הארץ" — בעולם הזה. "ויאבדו מתוך הקהל" — לעולם הבא. דברי רבי עקיבא.

רבי אליעזר אומר: חיים הם לעולם הבא. שעליהם אמר הכתוב: "ה' ממית ומחיה, מוריד שאול ויעל". והיינו, שהקדוש ברוך הוא הורידם לשאול, שבלעתם הארץ, והוא יעלם לעתיד לבוא.

תנו רבנן: עדת קרח — אין להם חלק לעולם הבא. שנאמר: "ותכס עליהם הארץ" —

אמרו ליה: מאן אזמנך להבא [מי הזמיןך לכאן]?

אמר ליה לההוא דיתיב [אמר אליעזר לזה שישב לצידו]: אתה זמנתן [הזמנתני].

אמר אותו אדם שישב לצידו בליבו: דילמא שמעי בי דאנא אזמינתיה [שמא ישמעו הציבור את דבריו של אליעזר, שאני הזמנתו], ומשלחי ליה מאניה דהאי גברא [יטלו ממני את בגדי]!

שקל גלימיה ההוא דיתיב גביה [נטל אותו אדם את בגדו], ורהט לברא [וברח החוצה].

וכן עבד לכולהו [וכך עשה אליעזר לכולם, שאמר על כל אחד מהם שהוא הזמין], עד דנפקי כולהו [עד שיצאו וברחו כולם], ואכלא איהו לסעודתא [ואכל הוא, אליעזר, את כל הסעודה].

הויא ההיא רביתא [היתה שם נערה] דהות קא מפקא ריפתא לעניא כהצבא [שהוציאה פת לעני בכד, כשהלכה לשאוב מים, כדי שלא יראו בני העיר].

איגלאי מלתא [נתגלה הדבר] לבני סדום.

שפיוה דובשא [משחו אותה בדבש], ואוקמוה על איגר שורא [והניחוה בראש החומה, שהוא מקום גבוה וגלוי].

נערה.

907. כי אם כוונת הכתוב לומר באיזו מיתה מתו, היה לו לומר: "וימותו במגפה האנשים וגו'". ומדכתיב במגפה בסוף המקרא, איכא למימר דהיינו לענין אחר, למיתת עולם הבא. מהרש"א.

906. כך פירש רש"י. והמהרש"א כתב, שדרשו כן כי לשון זעקה הוא בכל מקום ממי שנעשה עמו עול, ולא ממי שעושה עול. וכאן כתיב "זעקת סדום"! לכן דרשו, דהיינו זעקת אותה ריבה מבנות סדום, שנעשה עמה עול. ובבראשית רבה למדו דבר זה מדכתיב "הכצעקתה" ולא "כצעקתם". והיינו דינה של

"בן יצהר" — בן שהרתיח [שהכעיס] עליו את כל העולם כצהרים [וזהו לשון "בן יצהר"]⁽⁹¹¹⁾.

"בן קחת" — בן שהקחה שיני מולידיו [שנתביישו אבותיו במעשיו הרעים, ונתקהו שיניהם].

"בן לוי" — בן שנעשה לויח בניהם⁽⁹¹²⁾.

ומקשינן: למה סיים הפסוק בייחוסו של קרח בלוי? וליחשוב נמי [שיאמר הפסוק גם] "בן יעקב", והיינו — בן שעקב עצמו לגיהנם!

אמר רב שמואל בר רב יצחק: יעקב בקש רחמים על עצמו, שלא יוזכר במחלוקתו של קרח. שנאמר: "בסדרם אל תבא נפשי, בקהלם אל תחד כבדו".

ודורשין כך את המקרא:

"בסדרם אל תבא נפשי" — אלו מרגלים [שגם בשמות המרגלים לא מוזכר שהיו מזרעו של

בעולם הזה. "ויאבדו מתוך הקהל" — לעולם הבא. דברי רבי עקיבא.

רבי יהודה בן בתירא אומר: עדת קרח הרי הן כאבידה המתבקשת [שמחפשים אחריה]. שנאמר: "תעיתי כשה אבד בקש עבדך כי מצותיך לא שכחתי"⁽⁹⁰⁸⁾.

שכך אמר דוד על בני קרח: "תעיתי כשה אבד" — הם, בני קרח, תעו כשה אובד. "בקש עבדך" — ואתה ברחמיך הרבים בקש את עבדך, ותביאם לחיי עולם הבא. "מצותיך לא שכחתי" — שהרי הם קיימו כל מצותיך, כדכתיב: "כי כל העדה כולם קדושים".

כתוב בפסוק: "ויקה קרח בן יצהר בן קהת בן לוי ודתן ואבירם בני אליאב ואון בן פלת בני ראובן".

"ויקה קרח". אמר ריש לקיש: שלקה מקח רע לעצמו [שהתחיל בקטטה]⁽⁹⁰⁹⁾.

"קרח" — שנעשה קרחה בישראל [שנבלע בארץ עם עדתו]⁽⁹¹⁰⁾.

[לח ב]: ושם רשעים ירקב. ודקדק לומר שעשה קרחה בישראל, כי בבני עשו נשאר שם קרח, באלופי עשו.

911. במהרש"א פירש, דהיינו שהביא חימה וקצף על כל ישראל, כדכתיב שאמר הקב"ה: הבדלו מתוך העדה וגו' ואכלה אותם כרגע. ובעיון יעקב כתב, דהיינו כדאמרינן להלן שזרק הקב"ה חיצים וחניתות בשמש ובירח עד שהוצרכו לצאת בצהרים.

912. כדכתיב: וירדו הם וגו' שאלה.

908. במסכת מכות [כד א] דורש רב פפא מקרא זה על ישראל, שהרי הם כאבידה המתבקשת. עיי"ש.

909. כך כתב רש"י. ובפירושו החומש כתב, שלקה עצמו לצד אחד במחלוקת. ועיי" במהרש"א שפירש, שלא עשה בעשרו כדרך העשירים, שקונים המקח היותר טוב, אלא לקח מקח רע, כדרדשינן לקמן גבי קרח: עושר שמור לבעליו לרעתו.

910. ובמהרש"א הוסיף, דהיינו קרחה, שלא יקרא עוד אחר בשם זה, כדאיתא במס' יומא

יעקב] (913).

"בקהלם אל תחד כבדו" — זה עדת קרח. שביקש יעקב שלא יוזכר עמהם.

על שם מה נקראו דתן ואבירם בשמות אלו?

"דתן" — שעבר על דת אל.

"אבירם" — שאיבר עצמו חזיק את לבו. כמו "אבירי לב" מעשות תשובה (914).

"ואון בן פלת" —

"ואון" — שישב באנינות. שלבסוף, לאחר שמנעה ממנו אשתו להשתתף בעדת קרח, כפי שמובא להלן, עשה תשובה על כך שהיה בתחילה עמהם בעיצה (915).

"בן פלת" — שנעשו לו פלאות, וניצל מעדת קרח (916).

"בן ראובן" — בן שראה והבין שאין עדת קרח נוהגין כשורה, ופירש מהם.

אמר רב: און בן פלת — אשתו הצילתו.

אמרה ליה: מאי נפקא לך מינה מי יהיה בראש, משה או קורח? אי מר רבה [אם משה יהיה הרב והגדול] — עדיין אנת תלמידא [אתה תשאר תלמיד]. ואי מר רבה [ואם קורח יהיה הגדול] — אנת תלמידא [גם אז אתה תשאר תלמיד]. אם כן, מה לך ולמחלוקת זו?

אמר לה: מאי אעביר [מה אעשה]? הואי בעצה [אני הייתי עם עדת קורח באותה עצה], ואשתבעי לי בהדיהו [ונשבועתי להם שאם יקראוני, אלך עמהם]!

אמרה ליה: ידענא דכולה כנישתא קדישתא נינהו [יודעת אני שכל אנשי העדה קדושים וצנועים הם], ואין הם מסתכלים בערוה. דכתיב: "כי כל העדה כלם קדשים".

אמרה ליה: תוב [שב ואל תעשה דבר], דאנא מצילנא לך [כי אני אציל אותך מהמחלוקת].

אשקיתיה חמרא, וארויתיה, ואגניתיה גואי [השקתה אותו יין עד שנשתכר (917)], והשכיבה אותו בתוך האוהל].

שהותירו מן המן היו דתן ואבירם.

915. כך פירש רש"י. ובעץ יוסף הביא בשם הש"ך על התורה, שיש אומרים שישב באנינות לפי שבאה לו ההצלה על ידי אשתו, ולא באה לו על ידי עצמו.

916. או ש"פלת" מלשון הפלאה, שנבדל וניצול מעדת קרח. או שהוא לשון פלא, שהיה פלא בעיני כל שניצול. מהרש"א.

917. היינו כדי שלא יעבוד על שבועתו אם יקראוהו מבחוץ. מהרש"א.

913. רש"י על החומש פירש, דהיינו מעשה זמרי, שנאמר בו "נשיא בית אב לשמעוני", ולא נאמר בן יעקב.

ועל דברי הגמ' הכא, שמקרא זה נדרש על המרגלים, הקשה המהרש"א, הרי לא היה במרגלים משבט לוי! עיי"ש.

914. פירש המהרש"א, שדתן עבר על דת, כדכתיב שאמר לו משה: רשע למה תכה רעך. ואבירם איבר ליבו, שאף אחרי שהוכה על ידי דתן, לא פירש ממנו לעשות תשובה, אלא היתה ידו עמו בכל רשעו. כפי שמצינו, שאותם

ק"א-א **אותבה על כבא** [ישבה היא בפתח האוהל], וסתרתה למזיה [וסתרה את שערה].

כל דאתא, כל מי שבא לקרוא לאון בן פלת, חזיה [ראה את אשתו שהיא יושבת כשהיא פרועת ראש], והדר [וחזר לאחוריו], שהרי שיער באשה ערוה.

אדהכי והכי אבלעו להו [בין כך ובין כך, נבלעו עדת קורח בארץ].

איתתיה דקרח אמרה ליה: חזי מאי קעביד משה [ראה מה משה עושה]!

איהו הוה מלכא [הוא עצמו מלך], **לאחיה שוויה כהנא רבא** [את אחיו הוא מינה לכהן גדול], **לבני אחיה שוינהו סגני דכהנא** [ואת בני אחיו מינה לסגני כהונה].

ראה איך הוא דואג רק לעצמו ולמקורביו:

אי אתיא תרומה [אם מביאים תרומה] — **אמר משה: תיהוי לכהן**.

אי אתו מעשר, דשקילתו אתון [אם מביאים מעשר, שאתם, בני לוי, נוטלין אותן], **אמר משה: הכו [תנו] חד מעשרה לכהן** [תרומת מעשר].

ועוד דבר הוא עושה לכם, דגייז ליה למזייכו [גוזז הוא את כל שערכם, כפי שנאמר: "והעבירו תער על כל בשרם"], **ומיטלל לבו כי כופתא** [ומשחק בכסם כאילו הייתם שוטים, ואתם חשובים עליו כגלל], **עינא יהב במזייכו** [נותן הוא עיניו בשערכם, שלא יהיה בכסם בעל צורה כמותו].

אמר לה: הא איהו נמי קא עביד [הרי גם

משה עצמו גילח את כל שערו]!

אמרה ליה: כיון דכולהו רבותא [כיון שכל מה שאתם עושים, לגדולתו וכבודו אתם עושים, שאתם מקיימים אפילו דברים שמשמיים אתכם כשוטים], **אמר איהו נמי: "תמת נפשי עם פלשתים"**. כלומר, אגוזו גם אני עמהם עכשיו, כדי להפיס דעתם.

ועוד, דקאמר לבו משה: עבדיתו תכלתא [עשו פתיל תכלת על כנפי בגדיכם]. **אי סלקא דעתך תכלתא חשיבא מצוה**, למה אינו מצוה לעשות את כל הבגד תכלת?

אפיק גלימי דתכלתא [הוצא אתה בגדי תכלת], **וכסינהו לכולהו מתיבתך** [וכסה בהם את כל בני בית מדרשך]!

היינו דכתיב: "חכמות נשים בנתה ביתה ואולת בידה תהרסנה".

"חכמות נשים בנתה ביתה" — **זו אשתו של און בן פלת**, שהצילה בתחמתה את ביתה.

"ואולת בידה תהרסנה" — **זו אשתו של קרח**, שהרסה את ביתה באיוולתה.

"ויקמו לפני משה ואנשים מבני ישראל חמושים ומאתים נשיאי עדה קריאי מועד אנשי שם" —

"אנשים" — **היינו מיוחדים שבעדה**.

"קראי מועד" — **שהיו אנשים חכמים, שיודעים לעבר שנים, ולקבוע חדשים**.

"אנשי שם" — **שהיה להם שם בכל העולם**.